

Tilia cordata, Boom van het Jaar 2016

Onder de naam *Bomen voor Bijen* is woensdag 20 januari jongstleden, tijdens de tweede landelijke Boomkwekersdag van de LTO-Cultuurgroepen voor bos- en haagplantsoen en laan-, bos- en parkbomen in Echteld, *Tilia cordata* gekozen tot Boom van het jaar 2016. *Tilia cordata* en zijn nageslacht leveren machtige en zeer goede bomen, te gebruiken in alle mogelijke toepassingsgebieden van de openbare en private ruimte. Het zijn ook grote voedingsleveranciers voor insecten. Er zijn niet voor niets zo veel cv's van. Voor elk wat wils!

Auteur: Jan P. Mauritz, VRT

Deze verkiezing is een initiatief van de boomkwekerijsector. Na oproepen in de vakbladen *Boomkwekerij* en *Tuin en Landschap* (helaas niet in de NWST-vakbladen *Boomzorg* en *Boom in Business***), werden dertig boomsoorten voorgedragen. Vervolgens nomineerde een vakjury drie bomen: *Sophora japonica* (honingboom), *Tilia cordata* (winterlinde) en *Tetradium daniellii* var. *hup-ehensis* (bijenboom). De belangrijkste criteria voor de jury waren de kwaliteit van de boom als voedselbron voor bijen, de functionaliteit, een gezonde groei en de beschikbaarheid van de boom bij boomkwekers.

** Wij van NWST zijn niet rancuneus hoor, vandaar dit deel van het feuilleton met aandacht voor deze

goede, maar een beetje saaie boom, die echter overal uitstekend toepasbaar is. Met een poster die u eenvoudig uit het blad kunt halen en ophangen op kantoor, uw werkkamer of boven uw bed!

Historie, mythen en sagen

De Nederlandse naam linde is waarschijnlijk afgeleid van het Noord-Germaanse woord *linda*, dat wikkelen of binden betekent; ook is er een verband met het bovengenoemde gebruik van de bastvezels van de boom. Mogelijk zou de eigenlijke naam van de grote meester Linnaeus, Carl von Linné, zelfs afgeleid zijn van *lind*, de Zweedse naam voor *Tilia*.

In de mythologie is er vaak een verband tussen

goden en bomen. Denk aan de Keltische boomhroscoop, maar ook aan de Romeinse en Germaanse goden.

De linde is gewijd aan Frija, de Germaanse godin van de liefde en vruchtbaarheid. Deze godin droeg in Noord-Germanië de naam Frigga, in Noorwegen heet dezelfde dame Frigg en in Midden-Europa draagt zij de naam Krasagani. En overal is zij gekoppeld aan de linde.

In die tijd geloofden de plattelandsbewoners dat de aan deze godin gewijde lindebomen hen beschermden tegen onder andere het onweer en de bliksem van de dondergod Thor (in de Nederlanden Donar genaamd). Daarom stonden en staan er al eeuwenlang grote lindes voor boer-

Binnen de systematische indeling van het *Regnum vegetabile* – het Plantenrijk – behoort het geslacht *Tilia* tot de orde van de *Malvales* en daarbinnen tot de familie van de *Tiliaceae*, de lindeachtigen. De familie omvat ongeveer 40 genera (geslachten) met ongeveer 440 soorten, die vrijwel uitsluitend in de (sub)tropische klimaatzones voorkomen. Alleen het geslacht *Tilia* en één soort uit het geslacht *Grewia* komen van nature in de gematigde klimaatzones voor. De bij ons bekende kamerlinde, *Sparmannia africana*, behoort ook tot deze familie en komt van oorsprong uit tropisch Afrika en Madagascar. Daar wordt het een grote meerstammige struik tot maximaal een kleine boom van zes tot acht meter hoog. Hier in Noordwest-Europa wordt het een kamerplant met heel grote lichtgroene bladeren, die niemand langer dan vier weken goed kan houden, omdat de gemiddelde Nederlander geen idee heeft wat deze veeleisende plant allemaal nodig heeft om in stand gehouden te worden, laat staan te groeien. Een tipje van de sluier: *Sparmannia* wenst een lichte en warme standplaats, is schaduwminnend en een veelvraat qua voeding en vocht. Als niet wordt voldaan aan de eisen van deze zeurpiet, is het direct: 'Ik ga dood en wel direct!'

Het geslacht *Tilia* bestaat uit ruim 150 species, verdeeld over ca. 40 soorten, 5 hybridesoorten en 2 bijzondere, niet gevalideerde species. Linden komen uitsluitend voor in de gematigde zone op het noordelijk halfrond. Ze zijn allemaal bladverliezend, met een verspreide bladstand en een vrij gladde bast, die op latere leeftijd bezet is met kurkachtige schors tot zeer diepe en gegroefde schorsrillen op de stam en de gesteltakken. De geslachtsnaam *Tilia* is afgeleid van het Griekse woord *tilos*, wat vezel betekent en refereert aan de bastvezels van de linde die gebruikt werden om matten, zakken, touw en schoeisel van te vlechten. Linden zijn er in vele soorten en variëteiten; ze zijn door de eeuwen heen overal en nergens aangeplant en spelen een belangrijke rol in het volksgeloof, mythen en sagen.

In heel Europa en ver daarbuiten staan zeer veel bomen uit dit geslacht, die al eeuwenlang bijzondere functies vervullen. Hierover doen prachtige verhalen de ronde en ze hebben hun plek in de samenleving meer dan verdiend. We kennen er allemaal voorbeelden van.

derijen, hofsteden en havezaten, maar ook voor kerken en kloosters, bij kapellen enzovoort. In latere tijden werden deze bomen ontdaan van hun enorme kroon en toegepast als knot of leilinde. In de vroege middeleeuwen, zo omstreeks 700-800 jaar na Chr., werden veel lindebomen geplant. Keizer Karel de Grote hechtte grote waarde aan de schoonheid van deze boom. Hij gaf opdracht aan zijn leenheren om de boom op grote schaal aan te planten, in de dorpen rondom brinken, in de steden op pleinen en bij kerken. Hierdoor was de lindeboom eeuwenlang een belangrijk middelpunt in de samenleving en vonden er onder zijn kroon allerlei festiviteiten en samenspraak plaats. Ook de rechtspraak vond onder deze bomen plaats. De boom werd dan 'gerechtslinde' genoemd, zoals in Hilvarenbeek en in Nuenen, waar menig misdadiger zijn doodvonnis onder de boom hoorde uitspreken en vervolgens aan diezelfde boom werd opgehangen. Ook werden lindebomen geplant op splitsingen van wegen en als baken op dijken. Als teken van grote welstand en rijkdom plantten veel koningshuizen, adellijke families en rijke kooplieden in heel Europa monumentale lindelane als oprijlaan naar hun paleis, landhuis of buitenplaats. Zo ook in Nederland, waar rijke patriciërs en kooplieden in de 17e eeuw buitenverblijven op het platteland en langs rivieren lieten bouwen, zoals langs de Vecht en in 's Gravenland, tegen Hilversum aan. De meest toegepaste boom was de Hollandse linde, *Tilia x europaea*, of, zoals de boom vroeger heette, *Tilia vulgaris*.

Linden worden nog altijd als herdenkingsboom

aangeplant, vooral als er iets te vieren valt met betrekking tot het koningshuis.

Kenmerken

Tilia cordata heeft als Nederlandse naam winterlinde of kleinbladige linde (*pff...., die k.. Hollandse namen!*). De boom heeft een zeer groot verspreidingsgebied in Europa. Hij groeit tot in het hoge noorden van Scandinavië en Rusland. Er staan daar bomen op 64° noorderbreedte. Dat is héél noordelijk, want de poolcirkel begint bij 66° 30' en daar kan het gigakoud zijn, met temperaturen van -35 tot -40 °C. In zuidelijke en oostelijke richting komt de boom voor in Noord-Spanje, Midden-Italië, Noord-Griekenland en de Balkanlanden tot aan de Zwarte Zee, en dan omhoog tot langs het Oeralgebergte. Enorme bomen zijn te bewonderen in Midden-Polen, oostelijk van de stad Poznan, waar de boom de belangrijkste woudvormer is en ook in zijn oostelijk optimum kolossale afmetingen bereikt van meer dan 40 meter hoogte. De dikste species staat in Oostenrijk, met een stamomtrek van meer dan 12 meter, een echte 'jopper' dus! In het arboretum in Kórnik staat de grootste winterlinde die uw schrijver ooit gezien heeft. In dit oudste arboretum van Polen staan meer dan 3300 taxa van bomen en struiken in een ruim 40 ha groot park. Hier staan langs een vijverpartij makers van ruim 42 meter hoog, met kaarsrechte stammen en breed kegelvormige kronen met een kroonprojectie van bijna 18 meter. Je wordt er helemaal stil van, zo groot! In Midden- en Zuid-Europa groeit de boom in de gemengde loofhoutbossen, samen

Tetradium daniellii var. *hupehensis*.

met onder andere zomerlinde, eik en iep, om een paar makkers te noemen. In deze bossen is ook de kruising (x) ontstaan die geleid heeft tot *Tilia x europaea*, de Hollandse linde.

Tilia cordata is inheems in Nederland; dat heet autochtoon. In het laatste deel van 2015, over *Acer campestre*, heeft uw schrijver dit woord uitgelegd, weet u nog?

De zomerlinde of grootbladige linde, ('pff weer die k.. Hollandse namen!') *Tilia platyphyllos*, is niet inheems in Nederland, hoewel velen denken van wel.

De Latijnse soortnaam *cordata* betekent hartvormig (onthouden hè, want er zijn makkers die deze naam dragen, zoals *Alnus cordata*, *Aralia cordata* enz.).

De winterlinde is dus een grote tot zeer grote boom, doorgaans 25 tot 30 meter hoog, met bovengenoemde uitschieters in het optimum van deze species en met verschillende verschijningsvormen. In cultuur en als cv blijft hij beduidend kleiner, of lager, zo u wilt. De bekende JP-regel geldt ook hier. De meer westelijke species vormen een breed uitdijende, eironde tot bijna ronde kroon op een stevige, meestal korte maar majestueuze stam, en dan sterk vergaafd in machtige, breed uitstaande gesteltakken. De andere vorm, de oosterling, is een sterker opgaande, smal piramidale boom met een recht doorgaande *central leader*, die op latere leeftijd breder wordt tot een meer kegelvormige kroon. Het zal u niet verbazen dat de laatste verschijningsvorm de hoogste bomen levert en vaak de basis is geweest voor de cv's die in omloop zijn. En dat zijn er nogal wat. De stam van *Tilia cordata* en zijn cv's blijft lange tijd vrij glad en tenger, maar is bij oudere exemplaren zwaar, met een grote omtrek van meer dan 6-7 meter. Op oudere leeftijd ontstaat de schors op de stam en gesteltakken, met lange en vaak diep gespleten schorsgroeven, met daartussen smalle schorsruggen en schorsplaten. De kleur van de schors is diep donkerbruin. Deze enorme stammen zijn zelden rond, maar eerder ovaal van vorm. Aan de voet is de stam vaak sterk verbreed en vertoont hij vaak, tot in de kroon toe, allerlei woekeringen van knobels en bobbels, waarop vaak kortloten ontstaan met een paar kleine blaadjes eraan. De gesteltakken zijn opgaand en bezet met veel zijtakken. De twijgen van deze species zijn op jonge leeftijd wat licht behaard en later kaal, groen tot roodbruin van kleur, met veel wrattige lenticellen. De winterknoppen zijn kaal, stomp eivormig en tamelijk klein, zeker ten opzichte van andere lindensoorten, met twee of drie groenig-rode knopschubben. Het blad is vrij klein, 3 tot 6 cm lang en breed,

rond van vorm met een gelijkmatige hartvormige bladvoet. De bladtop is toegespitst en loopt dus uit tot een lange smalle spits. De bladrand is fijn en scherp gezaagd en krult later in het seizoen naar boven iets op. Dit in tegenstelling tot het blad van *Tilia platyphyllos*, dat niet alleen veel groter is, maar ook opbolt en aan de onderzijde hol wordt. De bladsteel is 2,5 tot 4 cm lang, kaal en glad en roodachtig van kleur. Het blad is aan de bovenzijde diep donkergroen, aan de onderzijde blauwig groen tot blauwgrijs, met roestbruine toefjes bladharen in de nerfoksels. In deze zogenaamde acarodomatien of mijtenhuisjes wonen roofmijten, die een natuurlijke afweer vormen tegen allerlei ongedierte zoals bladluizen en bladruksen. Bij extreem mooi weer is de overpopulatie van bijvoorbeeld bladluizen zo groot, dat de roofmijten de overmacht niet aankunnen en het lijkt of ze er niet zijn. Maar niets is minder waar; één roofmijt neemt ca. 50 luizen per dag te grazen, en soms is zelfs dat niet genoeg.

De winterlinde loopt in het algemeen ca. 14 dagen later uit dan de zomermakker en het blad is het kleinste van alle lindensoorten.

De bloeiwijze van *Tilia cordata* bestaat uit trosvormige korte bloemtulen van 5 tot 8 cm lang, die deels van de twijg af staan, deels boven het blad schuin opgericht staan, en deels onder de twijg neerwaarts afstaan. Al met al staan de bloemtulen dus driezijdig aan en op de twijg, wat heel bijzonder is en karakteristiek voor deze soort, daar geen andere species binnen het geslacht deze bloeiwijze zo draagt. Het bloemtuiltje draagt vijf tot negen bloemen aan de gemeenschappelijke steel. Elk bloempje bezit vijf groengele sepalen en vijf goudgele petalen, en een bos van 30 meeldraden, die even lang zijn als of langer dan de bloemblaadjes. De bloemopbouw met kelkblaadjes, kroonblaadjes, meeldraden, helmhokjes, nectarkliertjes etc. is een studie op zich en voor de echte liefhebber reuze-interessant en imposant, maar ik laat het hier even bij. Een tongvormig, bleekgroen, vliesvormig schutblad is gedeeltelijk met de steel vergroeid en dient als draagvleugel voor de windverspreiding van het zaad. De lengte waarover dit schutblad vergroeid is met de bloemsteel, is ook een van de soortbepalende kenmerken van *Tilia*. De bloemen geuren zeer sterk met een plezierige odeur. De boom bloeit eind juni, begin juli en is vrij laat met zijn bloeiwijze, in ieder geval later dan *Tilia platyphyllos* en de hybride species *Tilia x europaea*. Dit betekent voor bijen en andere insecten een verlengd snoepseizoen. Om deze gevleugelde vrindjes nog meer van dienst te kunnen zijn, is het van groot belang om na het voedselrijke voorjaar en begin van de zomer ook *Tilia's* aan te planten

die in augustus-september bloeien, zodat de bijenkasten weer gevuld worden en ze de winter goed doorkomen. *En zal ik u eens wat vertellen?*, die lindebomen zijn er! Straks noem ik er een paar, als zijsprongetje in dit deel van het feuilleton. De vruchten van de boom zijn vrij kleine, ronde bolletjes met een diameter van 5 tot 8 mm en een dunne vruchtschaal. De jonge vrucht is viltig behaard, later kaal en grijs van kleur. De doosvrucht, met aan de top een klein puntje, is vijfhoekig en bevat als regel drie tot vijf zaden. De verspreiding van het zaad gebeurt zoals gezegd met behulp van het hierboven beschreven schutblad en de wind. Vrijwel alle *Tilia's*, dus ook deze kleinbladige broeder, hebben een zwaar en diep wortelend, breed spreidend en hartvormig wortelgestel. Het wortelpakket is zeer dicht en, afhankelijk van de standplaats, zeer diep in de ondergrond verspreid, om de enorme kronen met heel veel blad van voldoende vocht te kunnen voorzien tijdens warme zomerdagen. Je kunt het ook zien: bij grote exemplaren lopen er vanaf de wortelhals vijf, zes of meer enorme 'transportpijpen' de grond in. Want denk erom dat zo'n boom wat nodig heeft, om bij 25 °C zijn verdamping op peil te houden.

Tilia cordata als soort is als gewone straat- en laanboom niet spectaculair te noemen. 'Opperhoofd' Hein vindt de boom zelfs een beetje saai, maar, vrienden van het feuilleton: winterlindes, vooral de cv's, hebben een groot aantal prettige en zeer

Tilia cordata 'Bohlje'.

goede eigenschappen, waardoor het gebruik van deze lindebomen in de openbare en de private ruimte onvoorstelbaar veel mogelijkheden biedt. De boom heeft een goede groei, is zeer wintervast en vorstresistent, goed bestand tegen luchtvervuiling en zeewind, verdraagt droogte en hitte en heeft weinig last van druipen, verdraagt zware snoei en zelfs verminking, heeft veel gebruiksmogelijkheden, ook als vorm- en leiboom, enz. enz. Er zijn veel toepassingen, al helemaal van de cv's. De meeste daarvan zijn, in tegenstelling tot de soort, ook prima toepasbaar als straat- en laanboom in vrijwel alle vormen van verharding. Daarnaast is *Tilia cordata* ook een geliefde partner in tal van kruisingen, waarvan *Tilia x europaea* de bekendste is. *Tilia x euchlora* is een kruising tussen *Tilia cordata* x *Tilia dasystyla*; de hybride *Tilia x flavescens* is ontstaan uit *Tilia cordata* x *Tilia americana*, om er een paar te noemen.

Het sortiment

Naast de soort zijn er door de jaren heen ca. 30 cv's van deze boom uitgeselecteerd en in cultuur gebracht. Vele zijn vanwege hun kroonvorm uitgeselecteerd, andere vanwege hun goede toepasbaarheid in verharding als straat- of laanbeplanting. Uw schrijver stelt er een aantal aan u voor: zijn eigen keuze, of u het nu leuk vindt of niet. En ..., zoals u inmiddels gewend bent van uw schrijver, systematisch, in alfabetische volgorde.

Tilia cordata 'Bailey'

Een Amerikaanse selectie van Bailey Nurseries Inc. uit de staat Minnesota. De boom is halverwege de jaren 80 van de vorige eeuw in cultuur gebracht. Hij vormt een breed piramidale dichte kroon, die later ovaal uitgroeit. Het is een beer van een groeier, met een zeer regelmatig opgebouwde kroon. De boom lijkt op de cv 'Greenspire' van Princeton Nurseries (deze komt straks langs), maar is forser in alle delen. De boom heeft redelijk groot, wat leerachtig blad, glanzend en donkergroen van kleur, en is merkenrechtelijk beschermd. Een heel goede boom: windvast, vormvast en nauwelijks aantasting van luizen. De bloeiwijze is zeer rijk (*hiep hiep hoera voor de bijen*), verschijnt eind juni en loopt door tot medio juli.

Tilia cordata 'Böhlje'

Een Duitse selectie van de winterlinde met een zuiver kegelvormige kroon. De meesten onder u kennen deze boom als *Tilia cordata* 'Erecta' en er is een groep, vooral uit het Opheusdense, die de boom kent als de cv 'Select'. Volgens de geldende nomenclatuurregels is de eerste naam de juiste en dat is 'Böhlje', genaamd naar de selecteur, Baumschule Böhlje in Westerstede, die de boom omstreeks 1890 in cultuur bracht. De boom wordt 16-18 meter hoog met een smal kegelvormige kroon die op oudere leeftijd breder wordt, tot een meter of 9. De onderste takken staan vrijwel horizontaal op de doorgaande stam en hoe hoger in

de boom, hoe meer opgaand de takken. De boom heeft vrij kleine bladeren, aan de jonge scheuten beduidend groter, min of meer rond van vorm, met een spitse top, donkergroen van kleur en aan de onderzijde blauwgroen. De herfstkleur is prachtig geel. De boom bloeit rijkelijk in juni/juli zoals de soort, praktisch vrij van luizen en zeer windvast, ook bij zeewind; een fantastische straatboom die ook prima in verharding gedijt. Een oude cultivar, maar met zeer goede en vooral prettige kenmerken en eigenschappen.

Tilia cordata 'Chancellor'

Een Amerikaanse selectie van Amfac Cole Nurseries in Ohio uit 1965. De boom vormt een stevige doorgaande stam en een sterk opgaande, fors gesloten piramidale kroon van 12 tot 14 meter hoog en dan 4 tot 5 m breed. Het is een gezonde groeier, die groter blad heeft dan de soort, glanzend donkergroen van kleur aan de bovenzijde en met de bekende blauwig-groene onderzijde. De boom is prima bestand tegen droogte en wordt in de States hogelijk gewaardeerd als straatboom en als boombeplanting op industrieterreinen.

Tilia cordata 'Corzam'

Een zeer smal piramidiaal groeiende selectie van Lake Country Nursery in de staat Ohio bij de stad Perry. De boom is een maatje kleiner dan 'Böhlje' en ook smaller. De boom wordt 12 tot 15 meter hoog en heeft daarbij een breedte van resp. 4 tot 5 meter. De boom heeft een zeer sterke centrale spil, waaraan de zijtakken zeer regelmatig gerangschikt zijn. De stam is donkerbruin met gegroefde schors en de twijgen zijn groen tot roodbruin van kleur. Het blad is kleiner dan dat van de soort, dik en opvallend glanzend met een hartvormige bladvoet en een toegespitste top. De heerlijk geurende bloemen verschijnen in de voorzomer, rijk in korte bloemtuiten met zes tot tien bloempjes aan een steel. Het schutblad is kleiner dan de tuit en lichtgroen van kleur. Vanwege de zeer smalle kroonvorm – misschien is dit wel de smalste *cordata* – is hij zeer goed toepasbaar in kleinere en smallere profielen.

Tilia cordata 'Fairview'

Een Amerikaanse selectie van McGill & Son Nurseries buiten de stad Fairview in de staat Oregon. De boom is in 1973 in cultuur gebracht en lijkt in alles sterk op de soort. Het is een zeer krachtige groeier met een breed eironde kroon in volwassen status. De boom ontwikkelt een krachtige en regelmatig gevormde kroon en is zeer goed bestand tegen koude en tegen hitte. Het blad is als dat van de soort, 6 tot 9 cm lang en breed,

Tilia cordata 'Corzam'.

Tilia cordata 'Winter Orange' wintertak.

mooi dofglanzend groen en blauwig-groen aan de onderzijde. De boom bloeit zeer rijk met grotere bloempjes dan de soort. Bijen, smullen maar!

***Tilia cordata* 'Greenspire'**

Een Amerikaanse selectie van Princeton Nurseries in 1961. In zijn jeugdfase heeft deze boom een smal piramidale kroon, die later ovaal eivormig doorgroeit met opgaande takken.

Een boom van 15-18 meter hoog is 6 tot 7 meter breed. In optimale omstandigheden groeit de boom gewoon door tot 20 meter hoogte; hij is dan ca. 10 meter in kroonprojectie. Het is een zeer uniforme groeier met een sterke *central leader*. De bloeiwijze is overdadig, in kleine tuilen, welriekend en geel van kleur. De bladeren hebben een regelmatige hartvormige bladvoet en een korte bladspits; ze zijn fris donkergroen van kleur, groter dan die van de soort met een mooie gele herfstkleur. Een prima boom in bredere profielen.

***Tilia cordata* 'Haaren'**

Een Nederlandse selectie van boomkwekerijen M. van den Oever & Zn in Haaren. De boom is omstreeks 1955 geselecteerd door Walter van den Oever, zoon van Mart van den Oever en vader van professor dr. Mart van den Oever, de grote dendroloog uit Haaren. De werknaam voor deze boom op de eigen boomkwekerij was Type I. Het wordt een grote boom, minder breed dan de soort, tot een meter of 18 hoog met een breed piramidale kroon. Het is een goede en gezonde boom, die helaas weinig in cultuur is; misschien moet een aantal boombeheerders professor Mart maar eens opporren.

***Tilia cordata* 'June Bride'**

Een Amerikaanse selectie van Manbeck Nurseries

Inc. uit Ohio. De boom is in 1971 in de handel gebracht en dankt zijn naam aan de meer dan overvloedige bloei in juni, dus tien tot veertien dagen eerder dan de meeste makkers uit de *cordata*-clan. Heerlijk voor bijen, hommels en andere gevleugelde zuigertjes. De boom vertoont een sterke gelijkenis met de cv 'Greenspire', zowel qua maatvoering als kroonvorm, blad en standplaatsmogelijkheden. Een zeer interessante boom om in de prijslijst te zetten, dames en heren boomkwekers; een van de meest bloeirijke bomen in juni.

***Tilia cordata* 'Lico' en 'Monto'**

Dit zijn twee Nederlandse selecties van Van Nijnatten BV uit Zundert, in 1977 geselecteerd. De boompjes zijn langzaam groeiend, bolvormig en meestal bovenveredeld, met heel kleine blaadjes aan geelgroene twijgen bij 'Lico'. De blaadjes van 'Monto' zijn nog kleiner en zitten aan donkerbruine twijgen. Het zijn beide bijzonderheden met beperkte toepasbaarheid in de particuliere tuin of in een boombak in de openbare ruimte.

Helaas voor het zuigende en ook vaak stekende, vliegende gespuis, bloeien beide dwergen nauwelijks, dus dat kan geen reden zijn voor aanplant. Wel zijn ze goed toepasbaar in de kleine particuliere tuin en in de daktuin, waar deze makkers goed tot hun recht komen.

***Tilia cordata* 'Rancho'**

Een Amerikaanse selectie uit 1961 van de bekende Scanlon-stal uit Olmsted Falls in de staat Ohio. De boom is kleiner en smaller qua kroon dan de 'Böhlje', omdat de onderste takken onder een hoek van ca. 45 graden op de kaarsrechte centrale spil staan en de bovenste takken onder ca. 30 graden. De boom wordt in de straat 9-12 meter hoog en heeft dan een kroandiameter van ongeveer 5

meter. Hij heeft glanzend groen blad en een overvloedige bloei van welriekende bloemtrossen. De gele herfstkleur van alle *cordata*'s is ook hier aan de orde. 'Rancho' is naast 'Böhlje' de meest aangepaste cv van de *cordata*-clan.

***Tilia cordata* 'Roelvo'**

Een Nederlandse selectie uit 1988 van M. Roelofsen uit Opeusden. Een middelgrote boom, tot ca. 15 meter, met een piramidale kroonvorm. Het is een regelmatig groeiende boom die beduidend kleiner en smaller blijft dan de soort. In de jeugdfase groeit de boom smal piramidaal op; later wordt hij breder. De stamschors is donkerbruin en gegroefd met groene en later roodbruine twijgen en glanzend frisgroen blad van 3 tot 7 cm. De bloemen zijn crème-wit van kleur en zitten in tuilen met vijf tot tien bloempjes bijeen. De boom heeft dezelfde goede en plezierige eigenschappen als de andere vertegenwoordigers van deze soort; hij is dus ook prima toepasbaar in verharding.

***Tilia cordata* 'Ronald'**

Dit keer een Canadese selectie uit het eind van de jaren 80 van de vorige eeuw. De boom werd geselecteerd door dr. Wilbert G. Ronald in Manitoba, Canada en door Bailey's Nurseries in cultuur gebracht. Het is een snel groeiende boom met een brede piramidale kroon, overigens vrijwel vergelijkbaar met de soort, met dien verstande dat deze makker prima in verharding geplant kan worden en wel rijk bloeit met gele bloemen, maar weinig vruchten draagt. In Europa is deze cv, net als zoveel cv's van de andere zijde van de plas, weinig in cultuur. En dat is heel jammer, dames en heren boomkwekers, want er schitteren heel goede en bruikbare bomen daar. Waarom hier dan niet?

Tilia cordata in zomerkleed.

Oude laan 'Greenspire's in herfstkleed.

***Tilia cordata* 'Swedish Upright'**

Een Zweedse selectie uit 1906 van een van de grootmeesters in de dendrologie: dr. Alfred Rehder, een van de eerste directeuren van Arnold Arboretum in Boston. Deze Amerikaan van Duitse komaf heeft de boom in Amerika vermeerderd en in 1963, veertien jaar na zijn dood, toen de boom ca. 10 meter hoog was en slechts 3,5 meter breed, vanuit het arboretum in cultuur gebracht. Bijzonder is dat de onderste takken van de boom sterk afhankelijk zijn, waardoor de boom als geheel niet echt smal is te noemen. Wel heel fraai, met glanzend donkergroen blad dat groter is dan de soort en een fantastische bloei in de periode van eind juni tot in juli. Een fantastische makker, die wel tot 20 meter hoog kan reiken!

***Tilia cordata* 'Savaria'**

Een Hongaarse selectie uit het jaar 2000 van boomkwekerij Prenor in Szombathely, een prachtige stad en de oudste van Hongarije. De stad is in 43 na Chr. gesticht als Romeinse kolonie: *Colonia Claudia Savaria*.

Dit is een zeer gezonde, snel groeiende en grote boom, tot ca. 20 meter hoog en dan 10 m breed, met een uniforme piramidale en later ovaal eivormige kroon. De boom lijkt sterk op 'Greenspire', maar is groter en het blad is dikker en meer leerachtig, waardoor 'Savaria' nog minder gevoelig is voor luisaantasting. Prima toepasbaar als straat- en laanboom, zonder die plakkerige rotzooi op je auto. De boom bloeit als de soort en ook stam-schors, twijgen en kleuren zijn als de oervorm. De boom verdraagt hitte, droogte en wind en is zeer vorstbestendig.

***Tilia cordata* 'Van Pelt'**

Een Belgische selectie van Boomkwekerijen Van

Pelt in Putte. Het is een snelgroeiende boom met een goede doorgaande stam en een breed piramidale kroon, tot ca. 20 meter hoog. Het blad is groter dan de soort, tot 10-11 cm, friscgroen van kleur, met een hartvormige bladvoet en een korte toegespitste top, zoals bijna alle cv's van *cordata*. Opvallend is de rode bladsteel. De sterk geurende, crèmewitte bloemen verschijnen eind juni/begin juli aan de boom. Ook hier de ronde tot ovale vruchtjes met een diameter van 6 mm, eerst behaard, later kaal. Een prima toepasbare boom in bredere profielen.

De laatste makker van de *cordata*-clan treedt ten tonele, en daarna nog een paar andere bij-vriendelijke bomen, 'niet teveel want dan krijg ik weer op m'n lazer van opperhoofd Hein'.

***Tilia cordata* 'Winter Orange'**

Een Nederlandse selectie van Boomkwekerij J. Mouws uit Wernhout, die de boom in 1988 selecteerde en in cultuur bracht. Hij vond de boom in 1977 in een bosopstand en bracht hem jaren later in de handel. Dit is een opvallend kleine tot middelgrote boom met een hoogte van 9-10 meter, die dus beduidend kleiner blijft dan de soort en de broers en zussen. De slanke, piramidale groeivorm in de jeugd eindigt uiteindelijk in een breed eironde kroon met een dichte vertakking. Zeer opvallend zijn de oranje- en rode twijgen, die met name in de winter een schitterende verschijning van de boom maken. De kleur is vergelijkbaar met die van *Salix alba* 'Chermesina'. Een schitterend mooie boom, die breed toepasbaar is, ook op daken en in kleinere tuinen.

Zo, waarde lezers van dit feuilleton, dit was een uitgebreide uiteenzetting over de *Tilia cordata*-clan.

Dan volgt nu toch nog een soort nabrander, in de vorm van bomen met bloeiwijzen die een vergelijkbaar of zelfs een verlengd oogstseizoen leveren aan bijen en andere van nectar levende insecten. Met name de Aziatische linden bloeien hier in augustus-september. Er zijn er heel veel van, maar ze zijn hier niet of nauwelijks in cultuur. Daarom, én om de vrede met het 'opperhoofd' te bewaren, stel ik u voor aan slechts één species:

Tilia henryana

Deze bijzondere, uit Centraal-China afkomstige linde wordt in het natuurlijk verspreidingsgebied wel 22 tot 25 meter hoog. In Europa in cultuur wordt hij echter niet hoger dan 9-12 meter, met een vrijwel ronde kroon. Heel bijzonder aan deze boom zijn het blad en de enorm grote bloeiwijze. Allereerst het blad, dat bij uitlopen een lichtroze, zalmachtige kleur heeft en vervolgens fraai middengroen verkleurt. Bijzonder zijn ook de redelijk lange en wijde tanden van het blad, die uitlopen in scherpe naalden. De bloeiwijze is zeer groot, met in de nazomer (eind augustus tot diep in september) zeer veel – wel 50 tot 90 – wittige bloempjes aan 12-15 cm lange, hangende bloemtuiten. Het schutblad is even lang, behaard en wel 16-18 mm breed.

Dit deel van het feuilleton over bomen voor bijen mag niet afgesloten worden zonder nog één keer de schijnwerpers te zetten op de bijenboom bij uitstek: *Tetradium danielli* var. *hupehensis*.

Tetradium danielli* var. *hupehensis

Binnen de systematische indeling van het *Regnum vegetabile* – het Plantenrijk – behoort het geslacht *Tetradium* tot de orde van de *Sapindalis* en daarbinnen tot de familie van de *Rutaceae*, oftewel de

Tilia cordata in winterkleed.

Tilia henryana bladrand met tanden.

Tilia henryana in bloei.

ruchtachtigen. Deze familie omvat ongeveer 1700 geslachten en soorten, meestal tweehuizige kruidachtigen, struiken en bomen waarvan het overgrote deel voorkomt in de subtropische en tropische gebieden op aarde.

De boom komt van nature voor in Centraal-China, onder andere in de provincies Anwhei en Hupeh (vandaar de naam *hupehensis*), in het stroomgebied van de Jangtsekiang of de Blauwe Rivier, de langste rivier in Azië met een lengte van 6380 km. De boom is in 1909 vanuit China in Amerika geïntroduceerd door de beroemde Engelse bomenzoeker Ernest H. Wilson (1876-1930). Wilson werkte in opdracht van het Arnold Arboretum in Boston. *Tetradium daniellii* var. *hupehensis* maakte ook deel uit van de waardevolle collectie planten en zaden die hij in 1909 meenam naar Amerika. De bomen die langs de rivieroever van de Jangtsekiang groeiden, waren wel 20 meter hoog, met enorm brede schermvormige kronen. In cultuur in Europa worden de bomen maximaal ca. 12-13 meter hoog. Grote exemplaren staan in de parken van Parijs, Lyon en Bordeaux. De dichtstbijzijnde grote boom die uw schrijver kent, staat bij het Chateau St. Gerlach in Zuid-Limburg; een jopper! De bladeren zijn ca. 25 cm lang, de afzonderlijke blaadjes 10-15 cm lang en 3-6 cm breed, waarbij de bovenste jukken de grootste blaadjes dragen. De bladrand is gaaf tot zeer ondiep gekarteld, met negen tot

twaaft paar nerven, die ook weer afbuigen voordat ze de rand bereiken. De bladkleur aan de bovenzijde is glanzend donkergroen, met een zeer kort behaarde hoofdnerf. De onderzijde van het blad is blauwgroen en langs de hoofdnerf behaard, met witte okselbaarden. De boom bloeit wit, in augustus-september, met zo'n enorme bloemenpracht, dat er soms takken uit de boom bezwijken onder het gewicht van de hoeveelheid bloemschermen.

De bloeiwijze bestaat uit breed piramidale pluimen van wel 20-22 cm lang en tot 25-28 cm breed. De bloeiwijze is eenhuizig met eenslachtige bloemen in eindstandige en okselstandige fijn behaarde tuilen of pluimen. De groenige kelk bezit vier tot vijf tanden en de bloempjes zijn klein, met vier tot vijf ovale kroonblaadjes, ca. 5 mm groot, wit tot crèmewit van kleur en zeer, zeer talrijk. De manlijke bloemen hebben vier tot vijf buiten de bloem uitstekende helmknoppen, de vrouwelijke bloemen vier tot vijf stampers met een duidelijk gelobde stempel. Deze bloempjes bevatten zeer veel nectar, die door 'bijenmelkers' zeer gewaardeerd wordt en bijzonder fijne honing oplevert. De vrucht is een 7 tot 9 mm lange leerachtige doosvrucht met twee kleppen, die ontstaan zijn uit vier tot vijf vergroeide vruchtbladen. De rijpende vruchten zijn bruinrood tot wijnrood van kleur en geven de boom ook na de bloei nog een aantrekkelijk uiterlijk. De vruchten springen aan de top open en dan komen

de twee glanzend zwarte zaden vrij. Deze zaden zijn rond en hebben de grootte van een hagelkorrel (je weet wel, hagel uit een geweer).

Ten slotte

Tilia cordata en zijn nageslacht leveren hele goede bomen, te gebruiken in alle mogelijke toepassingsgebieden van de openbare en private ruimte. Het zijn ook grote voedingsleveranciers voor insecten. In Amerika wachten nog goede CV's op transport naar Europa. 'Wie durft?'

Maar toch nog even het laatste woord: *Tetradium* heet niet voor niets 'bijenboom'; daar kan de winterlinde echt niet aan tippen! De boom is ook als tweede uit de bus gekomen bij de verkiezing en vorig jaar behaalde hij ook een mooie tweede plaats bij de verkiezing van de NWST Inspiratieboom van het jaar 2015 tijdens het gelijknamige symposium in het Ebben Inspyrium in Cuijk. 'Dus dames en heren boomkwekers: opnemen in het sortiment, want de boom is dat meer dan waard.'

Als je de boom ziet, weet je precies wat ik bedoel!

Groet,

DGA Mauritz Adviseurs & Taxateurs BV.

Be social

Scan of ga naar:

www.boomzorg.nl/artikel.asp?id=19-5636